

Тәрәшулла ёсπε ыра ята тивёснисем

Ёсёсемпе ыттисемшён тёслёхре

Иккёмёш сән үкерчөкре вара «Герой» ял хушаләх производство кооперативенче 12-мөш сүл сурәх пәхассипе ёслекен тата сак ёсре пысак опыт пухна Ретина Меркурьевна Соловьева кураатар. Пёрле 8 сүл ёслекен Светлана Алексеевна Ивановапа вёсем иртнё сүл 100 сурәх пусне 104 пүтек илне тата пёр сурәхран 4,5 килограмм сәм кәнә. Сәкән пек ёлекенсен мөншён ыра ята тивёс пулмалла мар-ха? Р. Соловьева «2008 сүлхи чи лайәх сурәх пәхакан» пулнинчен тёлёнместпёр ёнтё. Кәсәлхи кәтартусем те пёлтөрхинчен кая ан пулчәр!

Сәкән пек маттурсем фабрикана та, хушаләха та, районә-мәра та малалла аталантарассё те ёнтё.

А. БЕЛОВ сән үкерчөкөсем.

Эсир пёрремёш сән үкерчөкре куракан Вера Ильинична Сергеева (сән үкерчөкре сула-хайри) ветеринари службинче 22 сүл вай хурать пулсан, 3 сүлне специалист «Моргаушская» чәх-чөп фабрикинче кай-ак-кёшөк сывләхне пәхса тәрассипе ёслет. Тәрәшуллахне кура – ёс кәтартәвёсем те. 2008 сүл пётёмлетёвёсемпе Вера Ильинична «Районти чи лайәх ветеринар» ята тивёсрө. Саламлатпәр сире, Вера Ильинична! Малашне татах аңа-сүлләрах ёслеме сунатпәр!

«Моргаушская» чәх-чөп фабрикинче 1977 сүлтанпа чәх-чөп пәхакан Эльза Евграфовна Соловьева та иртнё сүла аңаслә вёслерө. Хай пәхакан ушкәни кашни чәхран 325 сәмарта илсе Э. Соловьева «2008 сүлхи чи лайәх чәх-чөп пәхакан» ята тивёсрө.

Пушар хәрүшсәрләх ыйтәвёсемпе

Вёрентү ача лагерёсенче иртрө

Муркаш тәрәхө, тав Турра, сёр чётреннипе, шыв илнине, сүт сәнталәкән ытти пысак инкөкө-пуләмөсемпе аптара-масть. Пирёнтен кашиних хәр-ратакан «хөрлө автан» вара хәр-ленех сивёч сыхәра пулмаллине аса илтерсех тәрәт. Емөрхи хәрүшләх вәл. Сәкна Рафсөй Федерацийён «Пушар хәрүш-

шар чәсөн вут-сүләмпа кёрешөкөн КамАЗ автомашини тухрө. «Сәмахпа кәна мар, хамәр ёсө курамлә кәтартни те – ачәсемшөн хайне евөр воспитани. Ачәсем пушар машинипе епле кәсәкләни вёсен асөнче пир-ённе иртрөнө тёл пулу нумай-ләха асра юлассә шантарат», – терө А. Ефимов аслә инспек-

лару-тәру пирки. Пёлтөр ачәсем шәрпәкпа вылянипе Мән Сөнтер тәрәхөчи Кармәш ял-ёнче сёртме уйәхөн 6-мөшөне сарай сунса кайнәчө пулсан, кәсәл ку тёлсөхпе пушарсем пулмарөс-ха.

Пушар хәрүшсәрләхө кашиних пырса тивинне район администрацийөнчи нормативлә право акчөсем те сирөплетөсө. Апрельн 3-мөшөнчө «2009 сүлхи суркуннехи-сүллахи вә-хәтри пушар хәрүшсәрләх йөркисөм», майән 6-мөшөнчө «Район территориянчө пушар хәрүшсәрләхөн уйрам режим-ө ёсө кёртөсси» ишәнүсем вая көчөс. Районта 2009 сүл валли пушар хәрүшсәрләх планне сирөплетнө. Пурамалли сурт-йөрти пушар хәрүшсәрләхне тёрөслөсипө «Жиллицө-2009» операция иртрөнө. Граждансөне ишәнмалли кунсөнчө те район администрацийөн от-ветлә ёсөнөсем пушар хәрүш-сәрләх ыйтәвёсөне малти вы-рәна кәларнә.

Туса иртрөнө ёсөсөне пула юлашки вәхәтра районта пушар тухман. Сәк терөслөхө те

Ачәсем пушар сүнтерме әмәртса вёренөссө.

сәрләхө сөнчөн» сакун та сир-өплетет.

Сёртме уйәхөн 30-мөшө тёлне кәсәл пирён район территориянчө 20 пушар алхаснә. Ку вәл пёлтөрхинчен 8 тёлсө нумайрах. Пёлтөр те, кәсәл та ирөкө кайнә сүләм тыткәнөнчө пёршер сын пурнәсө тәтәлнә.

– Сәкна шута илсө ачәсөне пушар хәрүшсәрләх правилисөне вёрентөс тёллөвөпе эфир сүлленех хамәр район территориянчи сывләха сирөплет-мелли лагерьсөнчө канакан-семпе усә урөксөм ирттер-ретпөр. Сәкә пуриншөн те усәллә пулассә шанатпәр, – терө Шомикри «Березка» ла-герьти занятисөне пусланә май районти пушар хәрүшсәрләх надзор пайөн ертүси И. Смир-нов.

Сәмах май, иртнё кунсөнчө сәкнашкәл вёрентү-урөксөм «Солнышко», «Лесная сказка» тата «Ильинский» лагерьсөнчө те иртрөс. Кашни тёл пулавах районти 37-мөш номерлө пу-

Пушар сүнтермелли техникапа паллашасси те ачәсемшөн хайне евөр тёлөнтермөш.

тор.

Тёл пулусөнчө сывәха парнесөнчөн чухән пулмарөс. ВДПОН Муркашри уйрамөн председателө В. Толстов пар-несө панә май ачәсем пушар хәрүшсәрләх правилисөне асра сирөп тытәсси пирки шанса кә-ласрө. Кунта районәмәрти

ачәсем тёл пулусөнчө сывәха илсө илтерөс. Хайсөне хумхан-таракан нумай ыйтусөне хус-кәрөс.

Тёл пулусөнчө савән пөкөш сывә кәмелли тапхәрта асәр-ханулла пулмалли пирки те са-хал мар кәласу пулчө.

А. БЕЛОВ.

Специалист сәмах илет

Фитофторозпа кёрөшөсси – паянхи тёл ёс

Умра – утә уйәхө. Кун таврәнни – вәхәт кёр өннелле сүләннин малтанхи палли. Хир-те тырә писме пуслани те савнах систерет. Хирти вәл пүлмери мар-сөкө. Анчәх хиртинө те хамәр пәхмасәр, агротехника культурина пәхәнмасәр, алә сүлнине тата сүмәр шывө-пе кәна үстерме сук.

Паянхи манән сәмахәм сөр улмин пулас тухәсө пирки. Йәлтах тәватпәр-и-ха эфир вәл пысак пултәр тесе? Ана сыхласә хәварас технологиө пәхәнатпәр-и?

Колорадо нәррипе пёрлөх фитофтороз чирө те «иккёмөш сәкәра» пысак сиен күрет. Сәк чир сөнчөн тата сөр улмиө унран сыхласә хәварасси пирки эфир йәлтах пёлтөпөр-и-ха? Пёр майлә хурав иккөлентерет.

Районти пёрлөшүллө хушаләхсөнчи 1400 гектара яхән сөр улмиө сөнсен килти хуш-ма хушаләхсөнчи «иккёмөш сәкәр» лаптәк-өсөнө пёрлө илсөн, сәк культура Муркашсөн сөр ёсөнчө тёл вырәнсөнчөн пёрне йшәнәт теесөсөм килет. Анчәх сүт сәнталәк паракан тупәша пётөмпөх кёлете кёртөтпөр-и-ха? Сәкән сөнө хирөсөле хурав парас мар тесөн сөр улминө сиен күрөкөн сәтәрсәсемпе тата үсөн-тәран чир-чөрөсөмпе вәхәтра кёрөшөсө пулат. Ахальлөн кёркунне сур акирө лартнә чухлө тухәс илнине кәна эфир инсөте кай-мәпәр, наци проектне пурнәсәссинө те пы-сак түпө хываймәпәр.

Кәсәл сөр улми лартәссипө пёрлөх вёсен сәтәрсәссипө тата «иккёмөш сәкәр» чирө-семпе «Герой», Ильич яч. хис., «Свобода», «Ударник» хушаләхсөм ыттисөнчөн тәрә-шулләрах ёслеме пусларөс. Вёсем чылай чухнө ыттисөмшөн тёлсөх вырәннө те пул-са тәрәссө. Акә «Герой» ял хушаләх произ-водство кооперативө колорадо нәрринчөн «Танрек», «Моспилан», «Актара» препарат-сем сапса хүтөлөнипе пёрлөх фитофтороз-ран кёрөшөссипө сөр улми вәрләхне лартнә чухнөх «Престиж» инсектицидпа аңаслә им-сәмларө. Сәк ыра тёлсөхө ытти хушаләхсөн те алла илсөн вырәнлә пулмалла. Ильич яч. хис. хушаләхра пёр вәхәтрах сүм куракөчөнчө «Гербитокс» гербицид пёрөхнө хушәра коло-радо нәрринчөн «Моспилан», «Актара», фи-тофторозран «Ридомил», «Планриз» препа-ратсемпе ёслөссө. Сүлленех пысак тухәс илөкөн «Свобода» хушаләхра та сәк хүтөлөв ёсөсөнө айкнине хәвармарөс. Ку ёсө район-та малалла пырат. Фитофторозран тата ко-лорадо нәрринчөн пёрлөшүллө хушаләхсөм сөр улми пуссисөнө пёр хут имсәмлөсә тухрөс пулсан та, сәнталәк условийөсөм ку ёсөсөнө тёл хут пурнәсәлөма ыйтәссө. Асәр-хәттаратпәр, сөр улми пуссисөнчө имсәмпә ёслөссинө «иккёмөш сәкәра» кәларичөнчө вәхәт висө эрнөрен сахал юлмасәр пурнәс-ләмалла. Пирөн тәрәхәра вәл августән 10-мөшөччөн пулат.

Фитофторозран хүтөлөнмө хәтөрлөнө про-граммәпа тёрөс те тёллөвлө усә курни пы-сак пахаләхлә та тухәслә сөр улми илме май парат. Ку вара хушаләх экономикин төрөкө.

Фитофторозран хүтөлөнмелли фунгицид-семпе пёрремөш «апатлантарәва» сөр улми сөнчө асәннә чирөн пёрремөш паллисөм пул-санах туса ирттермеллө. Сәкә вәл фитофто-роз спорисөм сөр улми сүлсисөмпе тунисөм сөнө лекөсрөн, чирөн сөсқери шалти пәл-рәмсөм вай илсөрен сыхлат, ана сөнчи чир сәл кусөсөнө пётөрет.

Манмалла мар, фитофторозран хүтөлөн-мелли препаратсөн сывату вайө үсөн-тәран-та чир шала кайсан хәватне сухатәт. Чирөн ку-са кураңакан паллисөм тухсан фунгицид-сөн паянхи ассортиментөнчөн нихәшө те үсөн-тәрана чиртөн сәлса хәвараймасть.

Сәк чиртөн хүтөлөнү ёсөсөнө тума специ-алистсем пёрремөш хутөнчө комплекслә фунгицидпа ёслөме сөнөссө. Сәкна валли «Танос», «Ридомил Голд», «Планриз» комп-лекслә фунгицидсөм уйрамах пысак пёлтөрөшлө. Вёсемпө ёслөнө чух ылмаштар-са сапассинө манмалла мар, ахальлөн үсөн-

тәран пёр йшөши имсәма хәнәхәтө те унән витөмө сүхалат.

«Танос» – паян пур чи вайлә комплекслә фунгицидсөнчөн пөри. Унна пёрөхнө үсөн-тә-рансөм сөнчө вайлә хүтөлөв сийө йөркө-лөт. Сәвәнпа пёрлөх сөр сөнчи чир пусару-сисөм те пөтөссө.

«Таноспа» имсәмләнә үсөн-тәран сөнө лекнө зооспора пёр сөккунтра вилет. Вәл сүмәр шывөпө юкса кайманни унна сүмәрлә условисөнчө шанчәклә ёслөме май парат.

Асәннә имсәм үсөн-тәрана «шалтан» та лайәх «сәват», тунари инфекцисөнө пөтө-рет. Сәк имсәмри ёслөкөн вөсөтөсөн кон-центрацийө пысакки «Таносән» эффөктив-ләхнө гарантитет.

Тунари инфекцирөн хүтөлөнөсипө уйрамах пёлтөрөшлө ёс. Мөншөн тесөн чир унта лек-сөн вәл чылай вәхәта тәсәлма пултәрәт. Чир кунта сөр улми хай чирлө пулсан ө ту-нана инфекци тёрремөн лексөн тата сүлсә инфекцийөнчөн лекмө пултәрәт. Фитофто-роз тунана лексөн унән кураңакан паллисө-симтомөсөм 10 кунтан сөс куш умнө пулай-рассө. Ана идентификацисөмпитө йшөвәр. Сәвәнпа та сөр улмиө тунари фитофтороз-ран хүтөлөссипө – малтанхи ёсөн тёл зада-чи.

Фитофторозран хүтөлөнөсипө туса ирттерөкөн хыссәхнө ёсөнө 8–10 кун иртсөн пурнәсә-малла. Сүмәрлә условисөнчө ку вәхәта пөчөклетмө те юрат. Ёсөсөнө 2-3 хут пурнәс-лани те ытләшөе пулмәст.

Мөнлө кёрөшөссө-ха фитофторозпа ют сөршывсөнчө?

Фитофторозпа кёрөшөсө ёсө Англирө тата Анәсри ытти сөршывсөнчө иртерөх пу-сәнассө. Пёрремөш ёсөсөнө сөр улми 5–10 сан-тиметр сүллөш үсөн ирттерөсөс. Сәкә вәр-ләхпа пёрлө хирө тухнә-лөкнө инфекциө а-таланма чарәссипө сыхәннә. Кунта контактлә препаратпа кәна усә курни вырәнлә мар, мөншөн тесөн вәл үсөн-тәрана тулашран кәна хүтөлөт, чирө татах 8–12 кун аталанма сүл усәт. Шәпах «Танос» вёсөмшөн меллө фунгицид. Сәк препарат тётрө тәракан вы-рәнсөнчө, шәвармалли системәсөм ёслөнө сёртө, йөпө-сапаллә сәнталәкра уйрамах вырәнлә пулнинө пәләртәссө Англири сөр ёсөнөсөм.

Юлашки сүлсөнчө фитофторозпа вәхәтра кёрөшөсипө вай илсө пырат. Мускав сывәх-өнчи чипс валли сөр улми үстерөкөн ху-сәләхсөм, тёлсөлөвөн, фунгицидсөмпе ёслөс вәхәта сёртмө уйәхөн 15–25-мөшөсөнчө пу-сәлсөс. Ку тёлөшө сөнө-сөнө ирттерөкөн ёсөнө интервалнө пөчөклетөсөс.

Фитофторозран хүтөлөнөсипө сөр ёсөн-өсөн профиләктика ёсөсөм шайнө ситөрсөн сөр улми тухәсө пысак пуласси никама та иккөлөнтөрмө.

Чирөн кураңакан симптомөсөм пәләрсан мөн тумалла-ха? Кун пек лару-тәрура пёр препаратпа сөс ёслөнө ситөлөкөсөр. Кунта препаратсөн пысак эффөктивлә хутәшөпө усә курни вырәнлә. Хөвөл Анәс Европәра кун пек чух «Танос» тата «Ширлан» препаратсөн хутәшөпө усә курассө.

Чир пусләннә пулсан, фунгицидсөн пул-шәвөпө унән аталанәвнө чарса лартма пу-лат, анчәх аңа пётөмпөх сыватакан фунги-цид хәлпөлөхө практикәра сук-ха. Сәвәнпа та пысак тухәс илсө текөнсөн паянах ун пирки шутламалла.

Хәлө тата маларах асәннә препаратсөнө эсир «Россельхозцентр» (унән республи-кәри филиалөн уйрәмө Муркашри вәрләх инспекцийөн суртөнчө вырәснә) туянма пултәрәт.

Мөнөх, акнә-лартнә культурәсөнө сүм айнө хәвармасан, тёрлө чир-чөрпө сәтәрсәсөнчөн хүтөлөсө хәварсан, кёркуннехи тухәс сирө-нтөн кашиних савәнтарө.

А. СЕМЕНОВ,

«Россельхозцентр» ФГУН Чәваш Республикинчи филиален Муркаш районөнчи уйрәмөн тёл специалистө.

Сакун вәл пуриншөн те пөрре

Опекун ыйтәвнө тивөстөртөмөр

Район прокуратуринө нумаях пулмәст А. опекун хай опекана илнө ачана пәхакана сүхатнипе түйөкөн пенсипө тёрөслөхнө пәхма ыйтса сьрни килчө.

Пётөмөшлө тёрөслөвөре сәкә пәләрчө. 2006 сүлта амәшө вилнө хыссән Алеша хәр тә-ләххән тәрса юлнә. Вәл сурални сөнчөн кә-лакән свидетельствәра ашшөнө амәшө ыи-тнине никөслөсө сөс сьрнә. А. опекун РФ Пенсипө Фончөн Управленинө ачашән пәхака-на сүхатнипе социаллә пенсипө ыйтса сьрнә чух ачан суралнә хутөнчө ашшөнө амәшө ыи-тнине никөслөсө сөс сьрнә тенинө сирө-плөтөкөн справка тәрәтәтәт. Сәпла вара ача-на ашшө-амәшөнчөн пөрнө сөс сүхатнә тесе пенсипө түйөнө. Ситмен справкәна 2009 сүлта

тәрәтнәран Алеша хәр тәләх ача тесе аңа сәкәншән тивөкөн пенсипө 2009 сүлта сөс түйөмө пуслан.

Сүл ситмен сәмрәк ашшө-амәшөсөр юлни-нө пула тивөкөн пенсипө саккунпа килшөвлөллөн 2006 сүлтан илмө тивөс пулнинө шута илсө, район прокурорө, сүл ситмен сәмрәкән саккунлә интересөсөнө хүтөлөсө, пенсипө 2006 сүлтан шутласа пама ыйтса суда заявленипө тухрө.

Муркаш район сүчө прокурорән ыйтәвнө тивөстөрчө. Пенсипө Фондөнчөн Алешән илсө ситерөймен пенсипө 40444 төнкө шыраса илчөс.

Е. КУЗЬМИНА, район прокурорөн пулашакан.